

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

INGLIZ TILI DARSLARIDA “SOFT SKILLS”NI TAKOMILLASHTIRISHGA QARATILGAN MASHQLARNI YARATISH TAMOYILLARI

Karimova Nilufar
O’zDJTU dotsent v.b.

Mashq – o’quv mashg’ulotlarining muhim tarkibiy shakli bo’lib, u orqali o’quvchilarda ilgari berilgan nazariy bilimlar asosida zaruriy ko’nikma va malakalar shakllantiriladi. Ayniqsa, til o’rgatish jarayonida mashqlarning tutgan o’rni beqiyosdir. Til tizimi murakkab va ko’p qatlamli hodisa bo’lib, undagi birliklar o’zaro strukturaviy va funksional jihatdan bog’liq holda namoyon bo’ladi. Shu sababli til ta’limida qo’llaniladigan mashqlar shakl va mazmun jihatidan turlicha bo’lishi bilan ajralib turadi. Ona tilini o’rganishdan farqli ravishda, xorijiy tilni o’zlashtirishda bajariladigan mashqlarning asosiy qismi kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan. So’nggi yillarda ayrim metodistlar bu turdagi mashqlarni “nutqiy mashqlar” va “tilga oid mashqlar” deb ikki toifaga ajratishni taklif qilmoqdalar¹.

Tilga oid mashqlar o’quvchilarning til tizimi bo’yicha nazariy bilimlarni egallashi va ularni keyinchalik og’zaki va yozma nutqda qo’llashga tayyorlanishini ta’minlaydi. Nutqiy mashqlar esa o’rganuvchining o’z fikrini chet tilida ifodalash, shuningdek, suhbatdoshning fikrini to’g’ri anglay olish malakasini shakllantirishga yo’naltirilgan².

Ta’lim islohotlari doirasida mashqlarni oddiy shakldan murakkab shaklga, oson darajadan qiyin darajaga bosqichma-bosqich takomillashtirib borish prinsipi ilgari ham mavjud bo’lgan muhim metodik yondashuv hisoblanadi. Xususan, X. Asalov talabalar nutqini rivojlantirishda savol-javob usulidan foydalanishni izchil shakllantirishni tavsiya qilgan. Unga ko’ra, bu jarayon quyidagi ketma-ketlikda tashkil etilishi mumkin: rasm asosida savol tuzish, biror buyumni tasvirlashga oid dialoglar tuzish, o’rganilgan matn asosida muloqot olib borish, o’qituvchi belgilagan mavzu yuzasidan dialog tashkil etish hamda rolli (insenirovka) shakldagi muloqotlarni tashkil etish va shu kabi bosqichlardan iborat bo’lishi kerak³.

Ma’lumki, xalqaro amaliyotda xorijiy tilni o’qitishda kommunikativ va kommunikativ bo’lmagan mashqlardan samarali foydalanish tavsiya etiladi. E. I.

¹ Ko’chiboev A.K. CHet tillar o’qitishning amaliy metodikasi (O’quv-uslubiy qo’llanma). Samarqand, SamDCHTI. 2012. – 6 b

² Jalolov J. CHet til o’qitish metodikasi. – T.:O’qituvchi, 1996. - B. 368.

³ Asalov X. Sakkiz yillik rus maktablarining 5-8-sinflarida o’zbek tili darslarida fe’lni o’rganish: Dis. ... ped. fan. nom. – Toshkent: 1970. - 57 b.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Passovning ta’kidlashicha, kommunikativ mashqlar til o’rganish jarayonida haqiqiy yoki shartli muloqot vaziyatlarini sun’iy ravishda yaratishni talab qiladi. Chinakam kommunikativ mashqlar esa bevosita muloqot davomida tabiiy tarzda yuzaga keladigan muloqot holatlarida shakllanadi⁴.

Yuqorida keltirilgan ko‘plab olimlarning mashqlar tizimi haqidagi ilmiy qarashlari asosida nofilologik (iqtisod) ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun **soft skills**ni rivojlantirishga yo‘naltirilgan **mashqlar tizimi tamoyillari** ishlab chiqildi. Ushbu tamoyillar iqtisod sohasiga xos kompetensiyalar, PBL (muammoga asoslangan ta’lim), CEFR yondashuvi va zamonaviy metodologiyalar bilan uyg‘unlashtirilgan.

Iqtisod ta’lim yo‘nalishida soft skills’ni rivojlantiruvchi mashqlar tizimi tamoyillari:

1. **Kommunikativ yo‘naltirilganlik tamoyili.** Mashqlar talabalarda iqtisodiy kontekstda fikr bildirish, muzokara yuritish, savollar berish va javob qaytarish orqali real muloqot kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Dialog, muhokama, debat, intervyu kabi mashqlar bevosita real muloqotga yo‘naltiriladi.
2. **Nutq faoliyatini prioritetlashtirish tamoyili.** Har bir mashq orqali talabada yozma va og‘zaki nutqni rivojlantirish, iqtisodiy terminologiyadan ongli va aniq foydalanish malakasi mustahkamlanadi. Nutqiy muloqot (presentatsiya, case study tahlili, fikr almashuv) – harakatga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida qaraladi.
3. **Soft skillsga mos kompetensiyalarni integratsiyalash tamoyili.** Mashqlar mazmuni orqali **tanqidiy fikrlash, jamoaviy ish, muammoli vaziyatlarda yechim topish, vaqtni boshqarish, liderlik** kabi ko‘nikmalar rivojlantiriladi. Har bir mashqning metodik maqsadi – til va soft skills’ni birgalikda shakllantirishdir.
4. **Bosqichlilik va murakkablikni oshirish tamoyili.** Mashqlar oddiydan murakkabga, ko‘maklashuvchidan mustaqilga, reproduktivdan kreativga qarab tashkil etiladi (J. Jalolov, X. Asalov). Misol: rasm asosida savol berish → rolli o‘yin → iqtisodiy vaziyat asosida mustaqil case yozish.
5. **Matnga asoslanganlik va iqtisodiy kontekstda konversiya tamoyili.** Har bir mashqda talaba iqtisodga oid matnlar ustida ishlaydi (diagramma, jadval, maqola, infografika). Mashqlar iqtisodiy matndan real vaziyatli nutqqa o‘tishni ta’minlaydi (reading → speaking; chart → argument).
6. **Mashqlarni kommunikativ va tilga oid turlarga ajratish tamoyili** (E.I. Passov, M. Djusupov)

⁴ Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1989. – с.7.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

- **Til mashqlari:** iqtisodiy terminlarni o‘rganish, grammatik konstruktsiyalar, passive/active voice ishlatish.
- **Nutqiy mashqlar:** savdo muzokarasi rollari, iqtisodiy mojaroni hal qilish bo‘yicha debat, SWOT tahlil asosidagi taqdimot.

7. Til va soft skillsni parallel shakllantirish tamoyili

Har bir mashqda til materiali (vocabulary, grammar) bilan birga ma’lum bir soft skill ham maqsad qilinadi. Masalan, "Market trend discussion" mashqi – speaking + teamwork + data interpretation.

8. Talaba darajasiga moslashtirish va refleksiya tamoyili

Mashqlar B1–B2 CEFR darajalariga mos tayyorlanadi, yakunida talabalar o‘z ishtiroki va erishilgan yutuqlar haqida refleksiya yozadilar. Bu esa metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi (G. Pirmanova).

9. Tajriba asosida o‘zlashtirish tamoyili

Mashqlar talabani faol kuzatuvchi emas, balki tajriba qiluvchi subyektga aylantiradi. Real case’lar, amaliy vaziyatlar orqali soft skills mustahkamlanadi.

10. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv tamoyili

Har bir mashqda talabalar o‘z fikrini mustaqil bildirishga, qaror qabul qilishga, o‘z rolini tanlashga undaladi. Bu esa shaxsiy tashabbuskorlik va liderlikni shakllantiradi.

Olib borgan tadqiqotlarimiz asosida nofilologik ta’lim yo‘nalishlarining Iqtisod ta’lim yo‘nalishida ingliz tilini o‘qitish jarayonida talabalarning “soft skills”ini takomillashtirishda PBL (muammoga asoslangan ta’lim) yondashuviga ko‘ra Green Economy mashqi doirasida topshiriqlar berib borildi va tajriba guruhlarida talabalarning hamkorlikda ishlash va aloqalar o‘rnatish kabi ko‘nikmalari yuqori ko‘rsatkichlarga ko‘tarilgani kuzatildi. Bunda talabalar bir qancha guruhlariga bo‘lingan holda vazifaga yondashadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ketter, P. (2010) Soft Skills are Must-haves in Future Workplace. T+D, 65(9), pp10-10.
2. Khakimova, M. (2022). Problem-based learning metodining til o‘rganishdagi o‘rni. Innovatsion ta’lim, 1(8), 89–94.
3. Kuznetsova, N.I. (2015). Formirovanie soft skills u studentov v protsesse inoyazychnogo obrazovaniya. Vestnik MGLU, 4(716), 102–109.
4. Laar, D. van, De Ridder, J., & Douwes, R. (2017). 21st century skills in education. OECD Publishing Reports, Paris.
5. Morandin, G. (November 2015). From University to Enterprise. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy.